

УДК 658:65.012.8

СУТНІСТЬ ЗАГРОЗИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

М. Р. Завада

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна*

Доведено пріоритетність формування безпечних умов розвитку для вітчизняних підприємств. Відображено результати проведеного теоретичного дослідження, що дало змогу охарактеризувати наявні ключові підходи до трактування поняття «загроза» та сформувати власне визначення. Окреслено ключові зовнішні та внутрішні загрози для економічної безпеки українських підприємств. З'ясовано суттєві відмінності між термінами «загроза» та «ризик». Обґрунтовано ключові завдання для системи економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, безпека, загроза, ризик, небезпека, моніторинг.

Постановка проблеми. Діяльність більшості українських підприємств насправді окреслити доволі складно, адже для них сьогодні характерна низька ефективність використання наявних ресурсів, нездатність виходити на ринок із новітньою технологічно складною продукцією та знижувати високу матеріало- та енергомісткість продукції. Як наслідок, це спричиняє високий рівень збитковості бізнесу. Окрім зазначеного, не можна залишати поза увагою і складну ситуацію у політичній, економічній і соціальній сферах, яка посилюється через військові дії на території України. Підприємницькі структури перебувають у складному становищі, адже їм потрібно призвичаїтися до швидкої зміни середовища, до тих умов, коли необхідні ресурси є вкрай обмеженими. Набутий досвід не може забезпечити пошук виходу із усіх ситуацій, а нові знання лише формуються та потребують насамперед теоретичного узагальнення. В цьому контексті фундаментальною проблемою для існування та розвитку бізнесу в Україні є його збереження, тобто забезпечення необхідного рівня безпеки. Саме проблема забезпечення безпеки суб'єктів господарювання на сьогодні є найбільш пріоритетною, адже безпека підприємства, як первинної ланки, уможливорює відновлення та розвиток національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формуванню теоретичного підґрунтя забезпечення необхідного рівня економічної безпеки на всіх рівнях управління багато уваги приділяють О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний,

Я. Пушак, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, В. Франсук, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін. Окрім наукової і практичної значущості праць провідних учених, зауважимо, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо висвітлені важливі питання гарантування економічної безпеки підприємств, які пов'язані із дослідженням такої складової категоріального апарату безпеки як загроза.

Мета статті — узагальнити доробок українських та закордонних науковців щодо сутності поняття «загроза» для формування власного трактування та розроблення методичних засад гарантування безпечних умов розвитку суб'єктів господарювання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на формування теоретичних засад гарантування безпеки українських підприємств доцільно згадати підґрунтя гарантування безпеки людини. Згідно з теорією відомого науковця А. Маслоу, потреби кожного індивідуума об'єднані у п'ять груп, при цьому одна з них передбачає безпеку і захищеність. На нашу думку, пріоритетність забезпечення кожної із визначених А. Маслоу потреб може бути дискусійною, адже без безпеки потреба в їжі, одязі та житлі може втратити найбільшу пріоритетність. Попри це, безпека належить до потреби, яку потрібно гарантувати. Підтвердженням цієї тези є те, що проблемі безпеки приділяли увагу мислителі ще глибоку давнину. Зокрема, ще в праці філософа Цицерона (106–43 р. до н. е.) дії кожної людини пов'язувалися із процесом гарантування її безпеки [10, с. 11].

Пріоритетність гарантування безпеки не викликає сумніву не лише стосовно людини, а й стосовно будь-якого суб'єкта господарювання. Наголосимо, безпека — це умова як існування підприємства, так і його розвитку. Необхідність гарантування безпеки виникає уже на етапі виникнення ідеї створення суб'єкта господарювання, і є актуальною на всіх етапах життєвого циклу до моменту ліквідації. Попри необхідність гарантування безпеки виникає проблема можливості досягнення цього. В наукових працях [5–6; 9] зазначено, що на рівень безпеки конкретного підприємства впливає середовище функціонування через наявність і дію викликів, ризиків, загроз та небезпеки. В цій статті запропоновано зосередити увагу лише на загрозах.

Зокрема було здійснено огляд наукової літератури для визначення найпоширеніших наукових підходів до трактування загрози як елемента, що безпосередньо пов'язаний із гарантування безпеки конкретної соціально-економічної системи, а в нашому випадку — підприємства (див. рис.).

Зауважимо, що всі проаналізовані визначення характеризуються доволі схожим трактуванням загрози — негативним стосовно функціонування, можливості збереження стійкості та досягнення інтересів конкретної соціально-економічної системи. Водночас ступінь негативного впливу все-таки дещо відмінний. Зокрема, перший підхід, прихильниками якого можна вважати таких науковців, як С. Покропивний, В. Амітан, В. Шлемко та І. Бінько, О. Бандурка, В. Духов, К. Петрова, І. Черв'яков, С. Дубецька, С. Забіяко та О. Светлова, передбачає трактування загрози як потенційних або ж реальних подій, які можуть мати негативні наслідки

для діяльності підприємства. Для прикладу, С. Покропивний та В. Колот під загрозою розуміють «... потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, які порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності і здатні привести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат» [8].

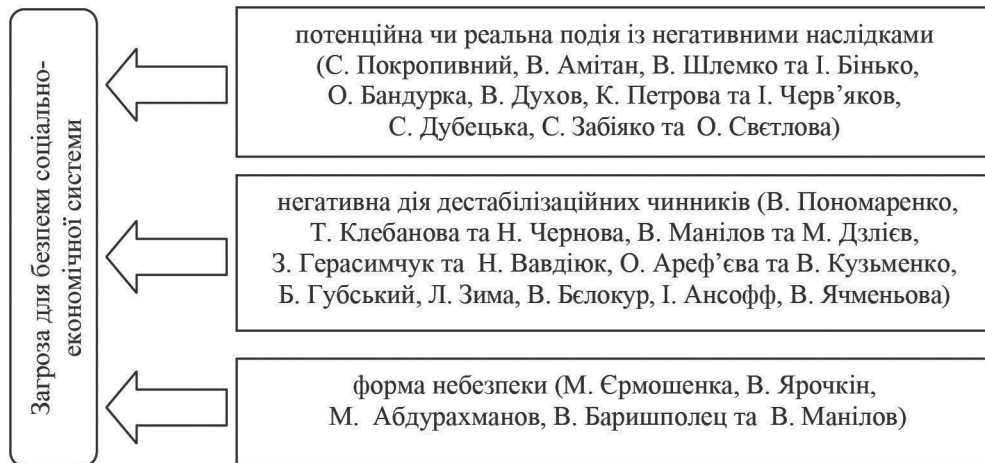

Рис. Підходи до трактування поняття «загроза»

Автори другого підходу (В. Пономаренко, Т. Клебанова, Н. Чернова, В. Манілов, М. Дзлієв, З. Герасимчук, Н. Вавдіюк, О. Ареф'єва, В. Кузьменко, Б. Губський, Л. Зима, В. Белокур, І. Ансофф та В. Ячменьова) трактують загрозу як негативний вплив дестабілізаційних чинників, тобто йдеться не про можливу дію, а про реальну з негативними наслідками. Зокрема, у монографії З. Герасимчук та Н. Вавдіюк «Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення» доведено, що загроза «...полягає в існуванні негативних чинників, які здійснюють дестабілізуюче впливають на функціонування економіки регіону, порушуючи її стійкість до задоволення потреб населення» [3].

Третій підхід, який об'єднав творчий доробок М. Єрмошенка, В. Ярочкіна, М. Абдурахманов, В. Баришполец та В. Манілов, передбачає трактування загрози як форми небезпеки із суттєвими наслідками для існування підприємства як соціально-економічної системи. На думку, М. Єрмошенка, загроза — це «...конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов. Спільною характеристикою для такого підходу є трактування загрози як певної форми небезпеки» [4].

Узагальнюючи все сказане, потрібно наголосити, що більшість науковців одностайні щодо негативного впливу загрози на процес функціонування та розвитку підприємства, що потребує здійснення взаємопов'язаного комплексу дій із виявлення, ідентифікації, протидії, зменшення негативного впливу, нейтралізації дії та ліквідації наслідків кожної загрози, що неможливо без формування адаптованої до умов господарської діяльності та агресивності зовнішнього середовища системи безпеки.

Важливо розглянути ще один аспект, зокрема те, що частина науковців ото-тожують терміни «загроза» та «ризик». Водночас, згідно з проведеними дослідженнями можна стверджувати, що:

- загрози виникають як результат дії значної кількості дестабілізаційних чинників, коли ризик — це усвідомлена дія, яка може бути прогнозованою та керованою;
- загрози за місцем виникнення можуть бути зовнішніми та внутрішніми, а ризики — тільки внутрішніми пов'язані із ухваленням рішень менеджерами підприємства;
- результати реалізації загрози є лише негативні для функціонування та розвитку підприємства, тоді як ризику — позитивні, негативні або нульові;
- результат реалізації внутрішніх та зовнішніх загроз передбачити складно, коли наслідки ризику можна оцінити, визначити ймовірність досягнення бажаного результату;
- для процесу оцінювання загроз характерний суб'єктивізм, коли ризик є вимірювальною величиною, що дає змогу кількісно визначити вірогідність досягнення поставлених цілей;
- процес дії загрози є некерованим, коли ризиком можна керувати;
- загрозу можна вважати діючою небезпекою, коли ризик — потенційно можлива небезпека, настання якої залежить від дій суб'єкта управління та може бути керованою.

Попри ці суттєві відмінності, для цих двох понять характерні і спільні риси, зокрема те, що вони є наслідком невизначеності змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, чому було приділено увагу вище.

Спираючись на охарактеризовану сутність загрози як складової понятійного апарату безпеки, можна визначити, що джерелом її виникнення може бути як зовнішнє, так і внутрішнє середовище. Узагальнюючи науковий доробок дослідників [1–2; 7; 11], було сформовано загальний перелік зовнішніх та внутрішніх загроз, які суттєво впливають на економічну безпеку українських підприємств. До зовнішніх загроз належать:

- політична, соціальна, економічна та військова напруженість;
- нестабільність у розвитку національної економіки, швидка та складно прогнозована зміна законодавчої бази й системи державного управління;
- зниження купівельної спроможності населення;
- зростання зовнішньої конкуренції та відкритість митних кордонів країни;
- незаконні дії з боку конкурентів, кримінальних структур та працівників правоохоронних органів.

Перелік внутрішніх загроз є доволі індивідуальним для кожного підприємства. Отож, узагальнюючи [5–6; 9], можна визначити причини виникнення цього типу загроз:

- недоліки в роботі з персоналом;
- незадовільний рівень внутрішньогосподарського контролю;
- низький рівень менеджменту, зокрема фінансового;

- незадовільний стан збереження та захисту ресурсів, зокрема інформаційних;
- повний брак або незадовільний рівень тактичного і стратегічного планування діяльності підприємства;
- погана організація та функціонування служби безпеки.

Зауважимо, що рівень їхнього негативного впливу можна зменшити, сформувавши належне інформаційне забезпечення для ухвалення управлінського рішення, яке повинно характеризувати всі зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, фіксувати важливі події, визначати ймовірність їхнього настання, оцінювати можливий вплив на рівень безпеки, прогнозувати наслідки та визначати необхідні ресурси для ефективної протидії. Саме інформація дає змогу ухвалювати адекватні до ситуації рішення, ефективно розподіляти наявні ресурси, здійснювати дії щодо мінімізації негативного впливу загрози та примножувати досвід для формування системи превентивних захисних заходів.

Результати запропонованих логічних міркувань, які спираються на узагальнення наукового доробку українських та закордонних науковців [1–11] та формування власного розуміння загрози як складової процесу гарантування безпеки, мають стати основою формування завдань для системи безпеки кожного підприємства:

- моніторинг середовища функціонування підприємства для визначення та ідентифікації наявних та можливих загроз;
- визначення, аналіз причин виникнення та можливості реалізації ключових для фінансово-господарської діяльності підприємства загроз;
- прогнозування результатів негативного впливу загроз на рівень безпеки підприємства;
- формування ресурсного забезпечення для протидії, зниження негативного впливу, уникнення, адаптації та ліквідації наслідків дії загроз;
- контроль за рівнем безпеки в процесі підготовки та реалізації захисних заходів;
- удосконалення системи безпеки, зокрема інформаційного забезпечення управління безпекою, за результатами реалізації захисних заходів.

Висновки. Отже, гарантування безпеки є базовим для існування та розвитку кожної соціально-економічної системи, зокрема і підприємства, тому потребує уваги та організації захисних дій для адекватної реакції на всі зміни середовища функціонування. Безпековий аспект треба враховувати і під час ухвалення рішення незалежно від рівня управління. Зовнішні та внутрішні загрози мають стати об'єктом уваги суб'єктів безпеки, адже рівень безпеки залежить від можливості ідентифікації, розпізнавання, протидії та ліквідації наслідків реалізації ключових для конкретного підприємства загроз.

Подальшого дослідження потребують чинники виникнення та розвитку внутрішніх та зовнішніх загроз для економічної безпеки українських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банкрутство і санація підприємства : теорія і практика кризового управління. Клебанова Т. С., Бондар О. М., Мозенков О. В. та ін. Харків : ІНЖЕК, 2003. 272 с.

2. Барановський О. І. Фінансова безпека. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
3. Герасимчук З. В., Вавдіюк Н. С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : моногр. Луцьк : Надстир'я, 2006. 243 с.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ, 2001. 309 с.
5. Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Караїм М. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення : моногр. Львів : Укр. акад. друк., 2012. 288 с.
6. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління : моногр. Львів : Ліга-Прес, 2012. 256 с.
7. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : моногр. Киев : Либра, 2003. 280 с.
8. Покропивний С. Ф., Колот В. М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність. Київ : КНЕУ, 1998. 352 с.
9. Франчук В. І. Загрози корпоративній безпеці як об'єкт дослідження. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 148–156.
10. Цицерон М. Ю. Об обязанностях. Москва, 1999. 218 с.
11. Штангрет А. М., Котляревський Я. В. Загроза як ключовий елемент системи безпеки. Вісник Львів. ін-ту екон. і туризму. 2010. № 5. С. 20–26.

REFERENCES

1. Klebanova, T. S., Bondar, O. M., Mozenkov O. V. et al. (2003). Bankrutstvo i sanatsiia pidpriemstva: teoriia i praktyka kryzovoho upravlinnia. Kharkiv: INZhEK (in Ukrainian).
2. Baranovskyi, O. I. (1999). Finansova bezpeka. Kyiv: Feniks (in Ukrainian).
3. Herasymchuk, Z. V. & Vavdiuk, N. S. (2006). Ekonomichna bezpeka rehionu: diahnostyka ta mekhanizm zabezpechennia. Lutsk: Nadstyria (in Ukrainian).
4. Yermoshenko, M. M. (2001). Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia. Kyiv (in Ukrainian).
5. Shtanhret, A. M., Kotliarevskyi, Ya. V. & Karaim, M. M. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh antykryzovoho upravlinnia: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia. Lviv: Ukr. akad. druk., (in Ukrainian).
6. Zhyvko, Z. B. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizmy zabezpechennia, upravlinnia. Lviv: Liha-Pres (in Ukrainian).
7. Kozachenko, A. V., Ponomarev, V. P. & Ljashenko, A. N. (2003). Ekonomicheskaja bezopasnost' predpriiatija: sushhnost' i mehanizm obespechenija. Kiev: Libra (in Russian).
8. Pokropyvnyi, S. F. & Kolot, V. M. (1998). Pidpriemnytstvo: stratehiia, orhanizatsiia, efektyvnist. Kyiv: KNEU (in Ukrainian).
9. Franchuk, V. I. (2009). Zahrozy korporatyvni bezpetsi yak ob'iekt doslidzhennia. Aktualni problemy ekonomiky, 9, 148–156 (in Ukrainian).
10. Ciceron, M. Ju. (1999). Ob objazannostjah. Moskva (in Russian).
11. Shtanhret, A. M. & Kotliarevskyi, Ya. V. (2010). Zahroza yak kliuchovyi element systemy bezpeky. Visnyk Lviv. in-tu ekon. i turyzmu, 5, 20–26 (in Ukrainian).

THE ESSENCE OF THREAT AS PART OF THE PROCESS OF ENSURING ECONOMIC SECURITY

M. R. Zavada

*Lviv State University of Internal Affairs
26, Horodotska St., Lviv, 79000, Ukraine
shtangret.am@ukr.net*

The priority of the formation of safe working conditions for domestic enterprises has been proved. The results of theoretical research have been shown that allowed to characterize the existing key approaches to the interpretation of the term «threat» and to form our own definition. The key external and internal threats to economic security have been described. The significant differences between the terms «threat» and «risk» have been found out. The key tasks for the system of economic security have been grounded.

Keywords: *company economic security, security, threat, risk, danger, monitoring.*

Стаття надійшла до редакції 28.03.2017.

Received 28.03.2017.